"अत्र वाणचन्द्रा इत्युक्तेः मुहूर्त्तस्य पार्थक्येनात्र-लक्षणं नोक्तम् । गिरिशो महादेवः भुजगः सर्पः मित्रः सूर्य्यविशेषः पित्र्यवस्वम्बुविश्वे प्रसिद्धाः अष्टमोऽभिजित् ततो विधाता ब्रह्मा, इन्द्रः इन्द्रानलौ अत्र समुदितयो-र्व्यासज्यवृत्तिदेवतात्वम् अत्र तुर्य्यमुहूर्त्तस्वामिनः पितर इत्यपेक्षितम् पित्र्यमिति नक्षत्रतदीशयोरभेदोपचारात् तस्य स्वामिनि वृत्तिः । निर्ऋतीराक्षसः उदकनाथो वरुणः अर्य्यमा भगश्चेमौ सूर्य्यविशेषौ । इत्येतदीशा वाणचन्द्राः पञ्चदश वासरे मुहूर्त्ताः स्युः यदाह नारदः "दिवामुहूर्त्ता रुद्राहिमित्राः पितृवसूदकम् । विश्वे विधातृब्रह्मेन्द्रा इन्द्राग्न्यसुरतोयपाः । अर्यमा-भगसंज्ञश्च विज्ञेयाः दश पञ्च चेति" पी० धा० ।

"शिवोऽजपादादष्टौ स्युर्भेशा अदितिजीवकौ । विष्ण्व-र्कत्वष्टृमरुतो मुसूर्त्ता निशि कीर्त्तिताः" मु०चि० ।

"प्रथममुहूर्त्तस्वामी शिवः ततोऽजपादात् पूर्व्वाभाद्रपदा-दष्टौ भेशानक्षत्रस्वामिनोमुहूर्त्तेशाः स्युः । यथा "अजपादः अहिर्बुध्न्यः पूषा अश्विनौ यमः अग्निर्ब्रह्मा सोम इत्यष्टौ भेशाः। ततोदशमेशोऽदितिः जीवको गुरुः। विष्ण्वर्कत्वष्टृम-रुतः प्रसिद्धाः एतदीशा निशि मुहूर्त्ता प्रकीर्त्तिताः यदाह नारदः "ईशाजपादहिर्बुध्न्यपूषाश्वियमवह्नयः। धातृचन्द्रा-दितीज्याख्यविष्ण्वर्कत्वष्टृवायवः" इति। मुहूर्त्तलक्षणं कश्य-पेनोक्तम् । "अह्नः पञ्चदशोभागोमुहूर्त्तोऽथ तथा निशः" इति । प्रयोजनमाह नारदः । "यस्मिन्नृक्षे हि यत्कर्म कथितं निखिलञ्च यत् । तद्दैवत्ये तन्मुहूर्त्ते कार्य्यं यात्रा-दिकं सदेति" यात्रेत्युपलक्षणं देवस्थापनाद्यपि कार्य्यम् । पी०धा० । एवं मुहूर्त्तेशे निरूपिते तद्दोषमाह ।

"रवावर्य्यमा ब्रह्मरक्षश्च सोमे कुजे वह्निपित्र्ये बुधे चा-भिजित् स्यात् । गुरौ तोयरक्षो भृगौ ब्रह्मपित्र्ये शना वीशसार्पौ मुहूर्त्ता निषिद्धाः" मु०चि० ।

"रवेर्वारेऽर्यमा लक्षणया अर्यमस्वामिकचतुर्दशसं-ख्याकोमुहूर्त्तोनिषिद्धः । एवं सोमवारे ब्रह्मरक्षः द्वन्द्वै-कवद्भावः । ब्रह्मरक्षःस्वामिकौ मुहूर्त्तौ निषिद्धौ एवं सर्वत्र व्याख्येयम् । ईशो महादेवः । यदाह-नारदः । "अर्य्यमा राक्षसब्राह्मौ पित्र्याग्नेयौ तथा-भिजित् । रक्षःसार्पौ ब्राह्मपित्र्यौ भौजङ्गेशाविनादिषु । वारेषु वर्जनीयास्ते मुहूर्त्ताः शुभकर्म्मणि" पी० धा० ।

"अथ वेधदोषं विवक्षुर्विहितनक्षत्रादिकमभिजिन्मानञ्चाह

"निर्व्वेधैः शशिकरमूलमैत्रपित्र्यब्राह्मान्त्योत्तरप-वनैः शुभोविवाहः । रिक्तामारहिततिथौ शुभेऽह्नि वैश्वप्रा-न्त्याङ्घ्रिश्रुतितिथिभागतोऽभिजित् स्यात्" मु०चि० ।

"मृगशिराहस्तमूलानुराधा मघारोहिण्युत्तराफाल्-गुन्युत्तराषाढोत्तराभाद्रपदास्वातीनक्षत्रैः निर्वेधैः वेधा-ख्यदोषरहितैः विवाहः शुभः शुभफलप्रदः यदाह वसिष्ठः । "स्वातीमघायां निर्ऋतौ ध्रुवान्त्यमित्रेन्दुहस्तेषु च कन्यकानाम् । पाणिग्रहस्त्विष्टफलप्रदः स्यादविद्धभेष्वेव गुणान्वितानामिति" । नारदोऽपि "पौष्णधात्रुत्तरामैत्रम-रुच्चन्द्रार्कपित्र्यभैः । समूलभैरविद्धैस्तैः स्त्रीकरग्रह इष्यते" अर्कोहस्तः पी०धा०। वसिष्ठवाक्ये इष्टफलदइत्युक्ते अन्ये-षामपि ग्रहणमापद्विषये सूचितम् तेन "कुमार्याः पाणिं गृह्णीयात्त्रिषूत्तरादिषु" पारस्करसूत्रे चित्राश्रवणाधनिष्ठा-श्विनीनां ग्रहणं तच्च तस्य यजुर्वेदीयगृह्यसूत्रकरत्वेन तद्वेदिविषयमापद्विषयं वेति ज्यो०रघु०अतएव भीमपरा-क्रमे अन्यान्यनक्षत्रेऽनिष्टमुक्तं यथा

"पूर्वात्रये विशाखायां शिवाद्ये भचतुष्टये । ऊढा चाशु भ-वेत् कन्या विधवाऽतो विवर्जयेत् । विष्णुभात्तु त्रिके चित्रे ज्येष्ठायां ज्वलने यमे । एभिर्विवाहिता कन्या भवत्येव सु-दुःखिता"।अत्र चित्रादिवर्जनात् यजुर्वेदिनामप्यत्यन्तापद्येव ग्राह्यता । तिथिनिर्णयमाह रिक्तेति । रिक्तामाः प्रसिद्धाः आभिर्वर्जिततिथिषु शुभेऽह्नि शुभग्रहवासरेऽपि विवाहः शुभः। यदाह वसिष्ठः। "शुक्लद्वितीयादित एव कृष्णे पक्षे दशम्यन्तगताः प्रशस्ताः । तास्वष्टमीस्कन्दगणेशदुर्गाचतुर्दशी चापि तिथिर्विवर्ज्या । वाराः प्रशस्ताः शुभखेचराणां सूर्य्यार्किवारौ खलु मध्यमौ तु । त्याज्यः सदा भूमिसुतस्य वारः कामार्कतिथ्योरपि तौ प्रदोषाविति" तौ सूर्य्यार्कि-वारौ त्रयोदशीद्वादश्योः प्रदोषौ प्रकृष्टदोषावित्यर्थः। गणेशश्च-तुर्थी दुर्गा नवमी । अत्र यदि विचारितविवाहदिनमारभ्य चतुर्थीकर्मपर्य्यन्तं पित्र्याद्यावश्यकश्राद्धदिनममावास्या वा भवति तदा विवाहो न कार्य्यः । उक्तञ्च "विवाहमा-रभ्य चतुर्थिमध्ये श्राद्धं दिनं दर्शदिनं यदि स्यात् । वैधव्यमाप्नोति तदाशु कन्या जीवेत् पतिश्चेदनप-त्यता स्यादिति । अन्यच्च ।"विवाहमध्ये यदि तत्क्षयाह-स्तत्रानुमुख्याः पितरो न यान्ति । वृत्ते विवाहे परतस्तु कुर्यात् श्राद्धं स्वधाभिर्न तु दूषयेत् तमिति । पी०धा०। तेन कृष्णपक्षे द्वादश्यादिदिनचतुष्टये आपद्यपि विवाहो न कार्यः। रिक्ताया वर्ज्यत्वेऽपि शनिवारयुक्ताया-स्तस्याः ग्राह्यता इति गौड़ा अनार्षमूलत्वात्तच्चिन्त्यम् "न